

Research Paper

Recognizing the Meaning of Symbol Concepts In the Formation of the Body Nature Of Authentic Traditional Iranian Architecture and Its Effects on Contemporary Architecture

Alaleh Eshghi Sanati¹, Mohammad Jafar Karbaschi^{*2}, Gholamhossein Naseri³

1. PhD student, Department of Architecture, Damghan Branch, Islamic Azad University, Damghan, Iran.
2. Assistant Professor, Department of Architecture, Damghan Branch, Islamic Azad University, Damghan, Iran.
3. Assistant Professor, Department of Architecture, Damghan Branch, Islamic Azad University, Damghan, Iran.

ARTICLE INFO

PP: 369-384

Use your device to scan and read
the article online

Keywords: *Symbols,
Architecture,
Geometric Shapes,
Colors, Four Pillars*

Abstract

The trend towards symbols and signs in traditional architecture, contemporary architecture and even modern architecture has always been of special attention since the time of human cave dwelling and the study of the works of early humans for technical and functional reasons, symbols and paintings on the walls of caves have been done. During the evolution of mankind and with the establishment of schools, religions and cultures, this process continued throughout history, and in today's society, you can hardly find a place where there is no sign of symbols. This is especially evident in contemporary architecture. This research was carried out with the aim of recognizing the meaning of symbol concepts in the formation of the body nature of authentic traditional Iranian architecture and its effects on contemporary architecture. The research method was descriptive, field method using library and survey documents to extract and examine the role of symbols in contemporary architecture. The statistical population of the research is experts and university professors. Using a researcher-made questionnaire tool, research data was collected from about 250 people by simple random sampling method, using spss software and using linear regression test, the effect of dimensions of symbols in contemporary architecture was examined and tested. The results showed that geometrical shapes, colors, plant motifs, slimy and Khatai motifs, animal motifs and the elements of fire, wind, water and soil symbolizing the elements of the four fundamental states of matter have an effect on the formation of contemporary architecture.

Citation: Eshghi Sanati, A., Karbaschi, M. J., & Naseri, G. (2024). **Recognizing the Meaning of Symbol Concepts In the Formation of the Body Nature Of Authentic Traditional Iranian Architecture and Its Effects on Contemporary Architecture**, *Geography(Regional Planning)*, 14(54), 369-384.

DOI: 10.22034/JGEOQ.2024.369034.3957

DOR:

* **Corresponding author:** Mohammad Jafar Karbaschi, **Email:** mj.karbaschi@gmail.com

Extended Abstract

Introduction

In the past, influenced by their native religion, rituals, and culture, Iranian architects have turned to the use of signs and symbols in the landscape. By doing so, they have strengthened the theme and content of their designs based on cultural and religious themes while paying attention to the physical form of the design. However, the lack of attention to identity-giving factors in current cities, such as symbols, is one of their most significant weaknesses. This has led to the creation of illegible environments, a decrease in the sense of place and belonging, reduced social solidarity, and the failure to achieve demographic goals. Today, the landscape of many cities lacks a distinctive and defined identity and cannot reflect the identity, beliefs, and cultural and traditional values of the citizens. Therefore, it appears that no targeted efforts have been made to instill an identity in them. For this reason, understanding the strengths and weaknesses of the landscape of contemporary cities and examining each city in terms of identity-giving factors, especially cultural symbols, is important and can help solve many problems caused by the lack of city identity (Taghvaei et al., 2018: 66). Thus, the present research discusses the importance of symbolic concepts in the formation of the body of authentic Iranian traditional architecture and its effects on contemporary architecture.

Methodology

In this research, by examining the available sources in the field of traditional Iranian architecture and according to documentation and library studies, the nature of the concepts of symbols in the formation of authentic traditional Iranian architecture and their effects on contemporary architecture have been discussed. By extracting the concepts and symbols of specific elements, the representation and understanding of these Iranian symbols were conducted in a descriptive-analytical manner. This was done so that, ultimately, by presenting the hidden patterns and foundations in this renowned body of work, a step could be taken in recognizing the meaning of symbols and their influence on contemporary architecture. The

most important tool for data collection in this research is the questionnaire.

Results and Discussion

This research assesses the impact of geometric shapes, colors, plant motifs, arabesque designs, animal motifs, and the elements of fire, wind, water, and earth on contemporary architecture using linear regression. The hypotheses tested were whether geometric shapes influence contemporary architecture. The correlation coefficient between the independent and dependent variables is 0.73, with a determination coefficient (R^2) of 0.53, indicating a strong explanatory power. The adjusted R^2 also confirms that 53% of the variance in contemporary architecture is predicted by geometric shapes. The Durbin-Watson statistic of 1.91 shows no autocorrelation. The F-statistic is significant at the 0.05 level, validating the model's explanatory power. The regression coefficients table indicates the standardized and unstandardized impact of each independent variable on the dependent variable.

Conclusion

This research demonstrates that symbols significantly influence contemporary architecture. Historically, Iranian architecture has reflected the power of governments, utilizing past experiences while maintaining unique characteristics. Beyond Islamic culture, which connects Iran with other Islamic nations, Iranian architecture also draws from pre-Islamic history. Throughout Islamic history, governments prioritized constructing various buildings, especially mosques, giving us greater insight into the architecture of the era. The research highlights the importance of semantic processes in transforming functional design into perceptual design, emphasizing the role of signs and symbols in architectural meaning. Recognizing different types of symbols helps define their use in architecture, illustrating a shift from early symbolism to intricate decoration in Islamic-era Iranian architecture. This research highlights the link between traditional and contemporary architecture in Iran through updating and integrating traditional environmental behaviors. Some designers incorporate traditional elements

with minor changes, while others adapt proportions, shapes, or materials, or transform environmental needs into innovative modern designs. The study aims to recognize the persistence of symbolic concepts in traditional Iranian architecture and their impact on contemporary architecture. Despite extensive

efforts, many symbols, including geometric shapes, colors, and motifs, are not properly utilized in modern designs. Geometric shapes, fundamental in traditional Iranian art and architecture, remain significant for ensuring precise harmony in construction, as shown in the research by Silvaiyeh et al. (2013).

References

1. Akbari, F.; Pournamdarian, T. (2011). The secret and its difference from symbol and sign. *Journal of Persian Language and Literature Education*, (3). [In Persian]
2. Bagheri, S.; Einifar, A. (2016). Delimitation and determination of the scope and manifestation of signs in architecture. *Armanshahr Architecture and Urban Planning*, -(17), 1-10. [In Persian]
3. Baharloo, P.; Sotoudeh, S.; Pourzargar, M. (2019). The role of symbols and signs as a background factor in contemporary architectural transformations. Sixth National Congress on Civil Engineering, Architecture, and Urban Development. [In Persian]
4. Bamiyan, M.; Derazgisoo, S. A.; Salem, P. (2013). Comparative study of the use of symbols and signs in the architectural works of the Safavid and contemporary periods of Iran. *Naqshejahan*, 3(2), 13-21. [In Persian]
5. Behbahani Islami, M.; Jalili, T.; Kaboli, A. (2016). Investigating symbolism in Iranian-Islamic architecture. First Annual Scientific-Specialized Conference on Civil Engineering, Architecture, Urban Planning, and Geography in Ancient and Contemporary Iran. [In Persian]
6. Ghoochani, M. (2017). Investigating the role of symbols in creating meaning in the body of Iranian-Islamic architecture. First National Conference on Symbolism in Iranian Art with a Focus on Indigenous Arts, Bojnourd. [In Persian]
7. Heidari, M.; Hashemzahi, S.; Yousefi, H. (2018). Psychological impact of color in contemporary architecture and urban planning in Iran. Third International Conference on Modern Findings in Civil Engineering, Architecture, and Building Industry of Iran, Tehran. [In Persian]
8. Khorsandi Kohanestani, E.; Qarakhani, A. (2017). Conceptualization of decorations, materials, symbols, and emblems used in Iranian-Islamic architecture. Conference on Islamic and Historical Architecture and Urban Planning Studies in Iran. [In Persian]
9. Maroufi, A. (2016). Symbolism and its impact on contemporary Iranian architecture. International Congress on New Sustainable Transformations in Architecture, Urban Planning, Civil Engineering, and Building Engineering, Istanbul. [In Persian]
10. Rezazadeh Osalu, E.; Toofan, S. (2018). Study of symbols and motifs in traditional Iranian architecture. Conference on Civil Engineering, Architecture, and Urban Planning of Islamic Countries, Iran - Tabriz. [In Persian]
11. Saki-Zadeh, M.; Jafari Dehkordi, N. (2017). The application of Islamic patterns in contemporary Iranian signs. First National Symposium on World Graphic Day, Tehran. [In Persian]
12. Silva, S.; Danesho, K.; Farmeh Farahani, S. (2013). Geometry in pre-Islamic Iranian architecture and its reflection in contemporary Iranian architecture. *Naqshejahan*, 3(1), 55-66. [In Persian]
13. Soleimani Sadr, M.; Rostami Noori, A. (2017). Semantic recognition of geometry and symbols in Iranian architecture. Fourth International Conference on Sustainable Architecture and Urban Planning. [In Persian]
14. Tabatabaei, S. Z.; Hemmati, M. (2013). The concept of the basics of symbols and aesthetic signs in Iranian-Islamic architecture (Dezful houses). First Conference on Geography, Urban Planning, and Sustainable Development, Tehran. [In Persian]
15. Taghvaei, A. A.; Fotouhi, G.; Rostami, M. (2019). The role of urban signs and symbols in strengthening Iranian-Islamic identity in contemporary urban planning. Fifth International Congress on Islamic Humanities. [In Persian]

16. Torabi, Z.; Asadi, S. (2016). Recognition and explanation of the concept of "symbol" in architecture considering the views of thinkers. *Book Review Quarterly*, 3(9-10). [In Persian]

17. Zolfagharezadeh, H.; Moghimi, F. (2014). The impact of color in architecture. First National Conference on Development-Oriented Civil Engineering, Architecture, Electrical and Mechanical Engineering of Iran, Gorgan. [In Persian]

مقاله پژوهشی

بازشناسی مانایی مفاهیم نماد، در شکل‌گیری ماهیت کالبد معماری اصیل سنتی ایران و تأثیرات آن بر معماری معاصر

آلاله عشقی صنعتی: دانشجوی دکتری، گروه معماری، واحد دامغان، دانشگاه آزاد اسلامی، دامغان، ایران
محمدجعفر کرباسچی*: استادیار، گروه معماری، واحد دامغان، دانشگاه آزاد اسلامی، دامغان، ایران
غلامحسین نصری: استادیار، گروه معماری، واحد دامغان، دانشگاه آزاد اسلامی، دامغان، ایران.

اطلاعات مقاله	چکیده
<p>شماره صفحات: ۳۸۴-۳۶۹</p> <p>از دستگاه خود برای اسکن و خواندن مقاله به صورت آنلاین استفاده کنید</p> 	<p>گرایش به نماد و نشانه‌ها در معماری سنتی، معماری معاصر و حتی معماری مدرن همواره مورد توجه خاص بوده است از زمان غارنشینی بشر و بررسی آثار انسان‌های اولیه به دلایل فنی و کارکردی نمادها و نقاشی‌های بر روی دیوارهای غارها انجام شده‌اند. در طی تکامل بشر و با روی کار آمدن مکاتب، ادیان و فرهنگ‌ها این روند در طول تاریخ ادامه پیدا کرد و در جامعه‌ی امروز دیگر کمتر بستری را می‌توان یافت که در آن نشانی از نماد و نشانه نباشد. به ویژه این امر در معماری معاصر بسیار مشهود است. این پژوهش با هدف بازشناسی مانایی مفاهیم نماد، در شکل‌گیری ماهیت کالبد معماری اصیل سنتی ایران و تأثیرات آن بر معماری معاصر انجام شد. شیوه پژوهش به روش توصیفی، میدانی با استفاده از اسناد کتابخانه‌ای و پیمایشی استخراج و نقش نمادها در معماری معاصر مورد بررسی و آزمون قرار گرفت. جامعه آماری پژوهش کارشناسان و اساتید دانشگاه می‌باشد. با استفاده از ابزار پرسشنامه محقق ساخته داده‌های تحقیق از حدود ۲۵۰ نفر به روش نمونه‌گیری تصادفی ساده جمع‌آوری شد با استفاده از نرم‌افزار SPSS و با بهره‌گیری از آزمون رگرسیون خطی تأثیر ابعاد نمادها در معماری معاصر مورد بررسی و آزمون قرار گرفت. نتایج نشان داد که اشکال هندسی، رنگ‌ها، نقوش گیاهی، اسلیمی و ختایی، نقوش حیوانی و ارکان آتش، باد، آب و خاک نماد ارکان چهار وضعیت بنیادی ماده بر شکل‌گیری معماری معاصر اثر مثبتی دارند. از نتایج حاصل از این تحقیق می‌توان جهت خلق فضاهای با هویت ایرانی اسلامی بهره جست</p>

استناد: عشقی صنعتی، آلاله؛ کرباسچی، محمدجعفر و نصری، غلامحسین. (۱۴۰۳). بازشناسی مانایی مفاهیم نماد، در شکل‌گیری ماهیت کالبد معماری اصیل سنتی ایران و تأثیرات آن بر معماری معاصر، فصلنامه جغرافیا (برنامه‌ریزی منطقه‌ای)، ۱۴(۵۴)، صص ۳۸۴-۳۶۹.

DOI: 10.22034/JGEOQ.2024.369034.3957

DOR:

مقدمه

هنر به دلیل ایجاز و بداعت ذاتی خود از نماد و نشانه استفاده می‌کند. از زمان نیاز بشر به ارتباط، مفهوم نشانه و نماد نیز پدید آمد. اهمیت نشانه‌ها در دریافت حقیقت و معنای واقعی آنهاست که تنها در بستر خود قابل تعبیر است. در هنر و معماری ایرانی، نشانه‌ها و اشیای رمزین نقش مهمی دارند که علاوه بر ظاهر، مخاطب را با لایه‌های مختلفی از معنا و حقیقت آشنا می‌کنند. این نمادها در تزئینات، هندسه و فرم‌ها، علاوه بر نقش ظاهری، عمق بیشتری از اندیشه طراح را منتقل می‌کنند (بمانیان و همکاران، ۱۳۹۲: ۱۱). تاریخچه معماری ایرانی به هزاره هفتم قبل از میلاد بازمی‌گردد و در مقایسه با سایر کشورها بسیار مهم است. معماران ایرانی از هنرهایی چون موزاییک‌کاری، نگارگری، فلزکاری، گچ‌بری و شیشه‌گری استفاده می‌کردند. این معماری بیانگر اندیشه، جهان‌بینی، باورها و سنت‌های ایرانیان است و در طول تاریخ، حتی پس از ورود اسلام، تداوم یافته است (خورسندی و قاراخانی، ۱۳۹۶: ۱۹).

امروزه هنرمندان و معماران جهانی برای مدرن‌سازی فضاهای شهری به سبک معماری ایرانی-اسلامی توجه می‌کنند. بسیاری از معماران برجسته، این سبک را الهام‌بخش آثار خود می‌دانند. نفوذ نقش‌ها و طرح‌های معماری ایرانی-اسلامی در بناهای غربی طی یکی دو دهه گذشته بسیار چشمگیر بوده و توجه صاحب‌نظران را جلب کرده است (خورسندی و قاراخانی، ۱۳۹۶: ۲۱). با وجود تلاش‌های دهه‌های اخیر در نشانه‌شناسی، بسیاری از آثار معماری معاصر به شیوه‌های رایج محدود مانده و نتوانسته‌اند کاربرد صحیح و عمق نشانه‌ها و نمادها را انتقال دهند (بمانیان و همکاران، ۱۳۹۲: ۱۱).

نماد در معماری از طریق ریاضیات، هندسه، تناسبات، اعداد، رنگ و اجزا تجلی می‌یابد. معماری ابزار غنی برای بیان فرهنگ و تمدن است و میان معانی بی‌نهایت و علوم مختلف، از ریاضی تا هنر، پل می‌زند. هر اثر معماری نمادی است که معنا و نظم را به نسبت‌های معینی میان انسان و محیط می‌آورد. رفتارهای غیرزبانی به اندازه رفتارهای زبانی به نظام‌های نمادین وابسته‌اند. اشارات، تصاویر و صداها باید منظم و مرتبط باشند تا نظامی برای حفظ و انتقال معانی ایجاد کنند. این نظام‌های نمادین، فرهنگ را شکل می‌دهند. مشارکت در فرهنگ یعنی استفاده از نمادها برای درک و بیان مفاهیم آن فرهنگ (بهارلو و دیگران، ۱۳۹۸: ۱۲۱).

معماران ایران در گذشته تحت تأثیر دین، آئین و فرهنگ بومی خویش، به استفاده از نشانه و نماد در منظر روی آورده و بدین طریق، ضمن توجه به کالبد طرح، به تقویت مضمون و محتوای طرح‌ها بر اساس مضامین فرهنگی و مذهبی پرداخته‌اند. این در حالی است که کم‌توجهی به عوامل هویت‌بخش در شهرهای کنونی نظیر نمادها و سمبل‌ها، از مهم‌ترین نقاط ضعف آنهاست که باعث ایجاد محیط‌های ناخوانا، کاهش احساس تعلق مکانی و همبستگی اجتماعی و عدم تحقق اهداف جمعیتی شده است. امروزه منظر بسیاری از شهرها فاقد هویت ویژه و تعریف‌شده‌ای بوده و قادر نیستند انعکاس‌دهنده هویت، اعتقادات و باورهای فرهنگی و سنتی شهروندان باشند. لذا به نظر می‌رسد که برای هویت‌بخشی به آنها فعالیت‌های هدف‌داری صورت نپذیرفته است. به همین دلیل شناخت نقاط ضعف و قوت منظر شهرهای معاصر و بررسی هر شهر به لحاظ برخورداری از عوامل هویت‌بخش به‌ویژه نمادهای فرهنگی، حائز اهمیت بوده و می‌تواند به حل بسیاری از مشکلات ناشی از بی‌هویتی شهرها کمک کند (تقوایی و همکاران، ۱۳۹۸: ۶۶). از این رو در پژوهش حاضر به بازشناسی مانایی مفاهیم نماد در شکل‌گیری ماهیت کالبد معماری اصیل سنتی ایرانی و تأثیرات آن بر معماری معاصر پرداخته می‌شود.

پیشینه و مبانی نظری پژوهش

خورسندی و قاراخانی (۱۳۹۶) در پژوهشی بر تاریخچه معماری ایرانی از هزاره هفتم قبل از میلاد و ارزش آن نسبت به سایر کشورها تأکید کرده‌اند. آنها بیانگر این است که معماری ایرانی، با استفاده از هنرهایی چون موزاییک‌کاری، نگارگری و شیشه‌گری، عمیقاً نمایانگر اندیشه‌ها، باورها و سنت‌های مذهبی و فرهنگی این سرزمین بوده است. آنها تأکید دارند که استفاده از این مصادیق در طراحی‌های معماری امروزی می‌تواند بهبودی بسیاری در آرامش و هویت شهری ایجاد کند. باقری و عینی‌فر (۱۳۹۵)، طی پژوهشی با عنوان تدقیق و تحدید حوزه شمول و نمود نشانه‌ها در معماری بیان کردند که: معماران در تلاشند تا از طریق نمادهای کالبدی، مفاهیم فرهنگی و معنوی را به‌وضوح به بیان برسانند. پژوهش به بررسی روابط دلالت‌گری

در آثار معماری به‌عنوان بخشی از نشانه‌شناسی می‌پردازد و انواع نشانه‌ها را در چهار دسته شمایل، نمایه-شمایل، نمایه و نماد طبقه‌بندی می‌کند. روش تحقیق تحلیلی و توصیفی بوده و بر اساس مطالعات مکتوب و تحلیل مقایسه‌ای داده‌ها و نظریات جمع‌آوری شده است. این تحقیق نشان می‌دهد که دسته‌بندی دقیق نشانه‌ها در معماری می‌تواند به فهم بهتر از عمق مفاهیم معماری کمک کند. سلیمانی صدر و رستمی نوری (۱۳۹۶)، طی پژوهش با عنوان بازشناسی معنایی هندسه و نماد در معماری ایرانی بیان داشتند: اسطوره‌شناسان و روان‌شناسان بسویاری، به‌طور مجزا به اعداد نمادین و مفاهیم آن‌ها پرداخته‌اند. معروفی (۱۳۹۵)، طی پژوهشی با عنوان نمادگرایی و تأثیر آن بر معماری معاصر ایران عنوان داشت: نماد، نشانه‌ای است که بشر در طول تاریخ برای بیان مفاهیم عمیق و غیرزمینی خود به‌کار گرفته است. نماد به معانی و مفاهیمی والاتر و وسیع‌تر از آنچه می‌نماید اشاره دارد. رضازاده اوصالو و طوفان (۱۳۹۷)، طی پژوهشی با عنوان بررسی نمادها و موتیف‌های معماری سنتی ایرانی بیان کردند که: اگر قرار باشد امروز در مسائل جهانی اظهار نظر کنیم و حرفی برای گفتن داشته باشیم ناگزیریم خود را با جهان امروز هماهنگ کنیم و ما نسلی پیونددهنده بین آنچه وجود دارد و آنچه خواهد آمد هستیم و با توجه به اینکه دنیای امروز در جست‌وجوی نظم تازه‌ای است باید بدانیم چه کسی هستیم و کجا می‌رویم و در جامعه نو چه چیزهایی از گذشته گرفتاری و چه چیزهایی رهاکردنی است تا بتوانیم نسبت به تحولات جدید متحول شویم. طباطبایی و همتی (۱۳۹۲)، طی پژوهشی با عنوان مفهوم مبانی نماد و نشانه‌های زیباشناسی در معماری ایرانی-اسلامی خانه‌های دزفول بیان داشتند که: زیبایی‌جاذبه‌ای است ازلی که هنر، پل ارتباط بین آن و انسان است. درک زیبایی موهبتی است الهی و پایگاهی ذهنی که به عینیت می‌انجامد و هنر بدون آن کالبدی بی‌روح و خالی از جاذبه است. بهارلو و همکاران (۱۳۹۸)، طی پژوهشی با عنوان نقش نماد و نشانه به عنوان عامل پس‌زمینه‌ی تحولات معماری معاصر بیان داشتند: گرایش به نماد و نشانه در معماری همواره مورد توجه فعالان این عرصه قرار داشته است. هنرمند و نجیبی‌گشتاسب (۱۳۹۶)، طی پژوهشی با عنوان بررسی نمادها در کالبد معماری ایرانی-اسلامی عنوان داشتند که: معماری به مثابه ملموس‌ترین و محسوس‌ترین پدیده از دیرباز بستر تبلور اندیشه‌های متعالی انسان، تجلی‌گاه احساسات ناب بشری و خاستگاه تحقق کمالات آدمیان بوده است. یکی از مهم‌ترین عناصر دربرگیرنده انسان و فعالیت‌های او، مکان و فضایی است که انسان در آن زندگی می‌کند. معماری ایرانی به‌خوبی توانسته است رابطه بین هنر، کالبد و نمادها را دریابد و از آن برای خلق یک فضای زیبا و آرام‌بخش بهره‌برد. نمادهای رایج در جوامع مختلف، یکی از زمینه‌ها و بستری‌های وحدت و هم‌زمانی آحاد جامعه با یکدیگر هستند. نمادها به دلیل دلالت و هدایت انسان به معانی معنوی و غیرمادی و متافیزیکی می‌توانند علاوه بر آنکه به‌عنوان زبان مشترک و عامل وحدت جامعه ایفای نقش نمایند، در غنا بخشیدن به هنرها و ادبیات و آداب و رسوم و روابط اجتماعی جامعه نیز نقشی ارزنده و درخور توجه را عهده‌دار شوند. ترابی و اسدی (۱۳۹۵)، طی پژوهشی با عنوان بازشناسی و تبیین مفهوم «نماد» در معماری با توجه به آراء و نظرهای اندیشمندان بیان کردند: پیچیدگی‌ها و دشواری‌های دنیای مدرن و فرصت‌های اندک انسان امروز که هر روز در تداوم صنعتی شدن بیشتر و بیشتر در گرداب مدرنیته غرق می‌شود، باعث شده تا انسان بیشتر به گذشته و داشته‌های خود اهمیت داده و سعی در رسیدن به آرمان‌ها و ایده‌آل‌های گذشته خویش داشته باشد تا به نحوی هویت واقعی و گم‌شده خویش را در این دریای پرتلاطم مدرن بیابد، نمادسازی و نمادپردازی، پلی است برای هر فرد تا با توجه به اسطوره‌ها بتواند در این راه قدم بردارد و بدان دست یابد. بهبهانی اسلامی و همکاران (۱۳۹۶)، طی پژوهشی با عنوان بررسی نمادگرایی در معماری ایرانی-اسلامی عنوان داشتند: زیستن انسان در جامعه، توأم با تأثیرپذیری از فرهنگ آن جامعه است. اجتماع از رهگذر تبلیغ و تبیین اعتقادات اساسی، ارزش‌ها و رفتارهای پذیرفته شده، نمادهای فرهنگی خود را در بین مردم رواج می‌دهد. نصیری و همکاران (۱۳۹۷)، طی پژوهشی با عنوان نماد عرفانی رنگ در هنر و معماری اسلامی عنوان داشتند که: اگر عرفان را به معنای شناخت و دریافت شهودی خدا و اسماء و صفات او بدانیم، همه اسماء الهی به‌طور عام و برخی مانند مصور، خالق، بدیع و جمیل به‌طور خاصی با هنر، زیبایی و آفرینندگی پیوند دارد. رنگ نمادین‌ترین تمثیل تجلی کثرت در وحدت است. زیرا ذات مجرد بی‌رنگ نور که خود نماد کامل وحدت است، با رنگ تجسم می‌یابد و نور بدون تعیین مادی، با رنگ تعیین می‌یابد و عاملی برای ظهور و محل رؤیت آن می‌شود.

دوره‌های صفوی و معاصر ایران عنوان داشتند که: گرایش به کاربرد نماد، نشانه و رمز همواره با نوع بشر همراه بوده است. دیرپاترین آن‌ها را در آثار انسان‌های نخستین که به دلایلی تکنیکی بیشتر در قالب نقاشی‌های دشواری است دیده‌ایم و در جامعه

امروزی دیگر کمتر بستری را می‌توان یافت که در آن نشانی از نمادها و نشانه‌ها نباشد. زیرا که نماد و نشانه برای بروز و ظهور، بستری جز ذهن خلاق خالق خود نمی‌طلبد. اما نشانه نیز به عنوان یکی از اقسام رابطه، برای برقراری ارتباط نیازمند جامعه‌ای پویاست که طرف دوم این ارتباطاند، میزان کاربرد نماد و نشانه در جایگاه‌های مختلف و گستردگی و تنوع اقسام آن از جمله مواردی است که همواره بر پیچیدگی کشف معنای حقیقی آن افزوده است، این شناخت نادرست همواره تنگنای این ارتباط بوده است. این مقاله سعی بر آن دارد تا با اشاره به انواع نشانه و ارائه دسته‌بندی از جایگاه‌های کاربرد نماد و نشانه در آثار معماری، به بررسی تطبیقی آثار در دوره معماری ایران بپردازد. در این راستا با استفاده از ترکیب روش‌های تحقیق استدلال منطقی و تفسیری تاریخی به بحث پیرامون انواع نشانه، جایگاه‌های کاربرد آن در معماری و تحقیق در نمونه‌های موردی پرداخته شده است. در انتها با مقایسه‌ای دو دوره صفوی و معاصر به بررسی تفاوت‌ها و شباهت‌ها و روند کاربرد نماد و نشانه در بستر معماری خواهیم پرداخت.

امیری خوشکار وندانی (۱۳۹۵)، طی پژوهشی با عنوان بررسی مفهوم شناختی نشانه و رمزگان در معماری و شهرسازی با تأکید بر معماری و شهر اسلامی بیان کردند که: امروزه در حوزه دانش معماری و شهرسازی، پرداختن به مفهوم نشانه‌شناسی و رمزگان شهرها از کالبد گرفته تا محتوا و نحو، اهمیتی روزافزون یافته است. یافته‌های این تحقیق نشان می‌دهد که رمزگان‌های منطقی در شهر اسلامی به واسطه همگرایی با عوامل طبیعی، از جمله موقعیت استقرار در طبیعت و سیر تحول کالبدی شهر در گذر زمان انتظام ساختار فضایی شهر، استخوان‌بندی شهر، فضاهای شهری، گونه‌شناسی ابنیه، تصویر ذهنی از شهر) مشخص می‌شود و مفاهیمی از نوع دلالت‌گری دیداری، تأویل‌پذیری و هرمنوتیک، متدولوژی بیان و طراحی که از پیامدهای نشانه‌شناسی در عرصه‌های مختلف هنری هستند، در شناخت صورت مسئله‌های معماری و ارائه تبیینی روشنگرانه از آن‌ها تأثیری بسزا دارد که در عناصر معماری مانند در، قوس، ایوان، نقوش اسلیمی و مناره و گنبد و محراب خود را نشان می‌دهد. باوندیان (۱۳۹۷)، طی پژوهشی با عنوان نمادشناسی حوض در حوزه اخلاق معماری ایرانی اسلامی عنوان داشت که: معماری در فرهنگ‌های دینی و سنتی، همواره مفاهیم باطنی خود را در قالب نماد ارائه داده است. زیرا اعتقاد بر این بوده است که حقایق در جهان وجود دارد، که با زبان متعارف نمی‌توان آن‌ها را بیان داشت، در واقع زبان عبارت، قاصر از تبیین حقایق و حیاتی و معنوی است و زبان اشارت را باید در این وادی به کار بست.

روش پژوهش

در این پژوهش با بررسی منابع موجود در زمینه معماری سنتی ایران و با توجه به مستندات و مطالعات کتابخانه‌ای به ماهیت مفاهیم نماد، در شکل‌گیری ماهیت کالبد معماری اصیل سنتی ایران و تأثیرات آن بر معماری معاصر پرداخته شده است. با استخراج مفاهیم و نمادها عناصر خاص، به صورت توصیفی-تحلیلی به بازنمایی و شناخت این نمادها ایرانی پرداخته شد تا در نهایت با ارائه الگو و مبانی مستتر در این کالبد معروف، گامی در بازشناسی مانایی نمادها و شناخت آن بر معماری معاصر برداشته شود. مهم‌ترین ابزار گردآوری داده‌ها در این پژوهش نیز پرسشنامه می‌باشد.

جدول ۱- شاخص‌های سنجش معماری معاصر

متغیر	شاخص‌ها
معماری معاصر	سادگی در شکل، انتزاع، استفاده از هندسه اقلیدسی و فرم‌های هندسی، نفی تزئینات، نظم، استفاده از فرم‌های مدوالر، استفاده از فرم‌های زاویه‌دار و ساده، توجه به فرم به عنوان دومین عامل شاخص پس از عملکرد، تقارن غیرمحوری، خلوص، فرم تابعی از سازه، پیچیدگی، تقابل، فرم وسیله انتقال معنا، توجه به ناخودآگاه در خلق فرم، تنوع در عین وحدت، تخیل عامل اصلی خلق فرم، استفاده از خطوط منحنی، زیبایی غیر کارکردی، ابهام، انعطاف‌پذیری

جدول ۲- شاخص‌های سنجش مفاهیم نماد

متغیر	زیرمعیارها	اشکال	شاخص‌ها
مفاهیم نماد	اشکال هندسی	دایره	نماد کیهان، نماد تمامیت، نماد کمال
		مربع	نماد زمین، نماد مخلوقات
		مثلث	نماد کوه، نماد استواری
رنگ‌ها	رنگ‌ها	ابی	عظمت، اعتماد، رنگ آسمان، رنگ بهشت
		سبز	آرامش، تامل و تعمق
		قرمز	رنگ مادیات، دنیای مادی، آتش جهنم، قدرت
		زرد	شادی‌بخش، تفکرات مثبت
		سفید	عامل روح، فرشتگان، معراج
		خاکستری	رنگ عزاداری و غم، رنگ اندوه از دست دادن عزیز، ابهام کمال، آگاهی
		درخت تاک	درخت زندگی، نماد کیهان
		گیاه پیچک	نقش نیروی جاودانه، جنبه قدسیانه، زمخت‌تر، قوی‌تر و سنگین‌تر طراحی می‌شوند و نماد مردانگی هستند
نقوش حیوانی	سیمرغ طاووس	رمز جبرئیل، نماد معنویات، نماد مرشد و راهنما	
		عمرجادوانه نماد خورشید، نماد عزت، نماد تجدید حیات، نماد زیبایی	
ارکان آتش، باد، آب و خاک نماد ارکان چهار وضعیت بنیادی ماده	آب آتش	سرد و مرطوب، به طور نمادین زندگی‌بخش، زندگی را پالایش می‌کند و به حالت ازلی‌اش باز می‌گرداند	
		آتش با قابلیت که در به رشد رساندن، تصفیه کردن، باز تعریف کردن، گرما و نور	
		خاک	خشک و سرد متراکم، منفعل و سنگین، نماد ان در هندسه مکعب و در طبیعت کوهستان کیهانی است
		باد	محمل نور، که صفات گرما و رطوبت، صفيه کردن و مالیم کردن توانایی برخاستن به ماده

برای اطمینان از پایایی پرسشنامه از روش محاسبه آلفای کرونباخ استفاده شد. که بدین منظور ۳۰ پرسشنامه اولیه توزیع شد و مقدار الفای کرونباخ با استفاده از نرم‌افزار spss نسخه ۲۲ محاسبه شد که پایایی پرسشنامه برای متغیر معماری معاصر برابر ۰٫۸۷، و مفاهیم نماد برابر ۰٫۸۲ است. جامعه‌ی آماری شامل کلیه متخصصین و استاتید گروه‌های آموزشی دانشکده معماری و شهرسازی در شهر تهران بودند نمونه‌گیری به صورت تصادفی و حجم نمونه با استفاده از فرمول کوکران مشخص شد. برای سنجش هر فرضیه از آزمون‌های آمار استنباطی و آزمون رگرسیون، آزمون همبستگی پیرسون و آزمون تی استفاده می‌شود، که این روش‌ها از مر سوم‌ترین و کارآمدترین آزمون‌ها هستند. برای مرتب‌سازی و جمع‌آوری و سر و شکل دادن به آن از نرم‌افزار spss 22 استفاده گردید. مدل مفهومی پژوهش در شکل زیر نشان داده شده است:

شکل ۱. مدل مفهومی پژوهش

بحث و یافته‌های تحقیق

بر اساس اهداف تحقیق، تاثیرات شکال هندسی، رنگ‌ها، نقوش گیاهی، اسلیمی و ختایی، نقوش حیوانی و ارکان آتش، باد، آب و خاک نماد ارکان چهار و وضعیت بنیادی ماده بر معماری معاصر با استفاده از رگرسیون خطی مورد سنجش قرار گرفت برای این منظور فرضیه زیر مطرح است. اشکال هندسی در معماری معاصر تاثیر ندارند. اشکال هندسی در معماری معاصر تاثیر دارند.

$$\begin{cases} H_0: 000 \\ H_1: \neq \neq \end{cases}$$

اولین خروجی رگرسیون چندگانه به صورت جدول ۳ است که خلاصه از مدل را نشان می‌دهد.

جدول ۳- خلاصه مدل رگرسیون

مدل	ضریب همبستگی	مجذور ضریب همبستگی	ضریب تعیین تعدیل شده	آماره دوربین واتسون
۱	۰/۷۳	۰/۵۳	۰/۵۳	۱/۹۱

طبق جدول ۳ ضریب همبستگی بین متغیر مستقل و وابسته برابر با ۰/۷۳ است و میزان ضریب تعیین یا R^2 برابر با ۰/۵۳ است که از قدرت توضیح خیلی خوب برخوردار است این مقدار نشان می‌دهد که ۰/۵۳ درصد تغییرات متغیر وابسته به مستقل مربوط می‌شود ولی از آنجا که این مقدار درجه آزادی را در نظر نمی‌گیرد. لذا از ضریب تعیین تعدیل شده برای این منظور استفاده می‌شود که آن هم در این مدل برابر با ۰/۵۳ است این نشان می‌دهد که ۰/۵۳ درصد معماری معاصر را عوامل اشکال هندسی پیش‌بینی می‌کند. از طرفی برای بررسی همبستگی بین پس‌ماندها از آماره دوربین واتسون استفاده شده است. مقدار عدد دوربین واتسون برابر با ۱/۹۱ است و عددی بین ۱/۵ و ۲/۵ می‌باشد. بنابراین، همبستگی بین خطاها در این مدل وجود ندارد پس با توجه به شاخص‌های گفته شده مدل برازش مناسبی از تاثیر اشکال هندسی بر معماری معاصر دارد. خروجی بعدی حاصل از رگرسیون چندگانه نتایج ANOVA به صورت جدول ۴ است، که آزمون F را نشان می‌دهد و معنی‌دار بودن این آماره نشان از خوب بودن مدل رگرسیونی است.

جدول ۴- نتایج آزمون ANOVA

مدل	مجموعه مربعات	درجه آزادی	میانگین مربعات	آماره F	سطح معنی‌داری
رگرسیون	۲۸/۷۲	۱	۲۸/۷۲	۲۸/۷۲۲	۰/۰۰۰
پسماندها	۲۴/۹۹	۲۴۶	۰/۱۰۲		
کل	۵۳/۷۲	۲۴۷			

بر اساس نتایج جدول ۴ مقدار به دست آمده، آماره F که در سطح خطای کوچک‌تر از ۰/۰۵ معنادار است، پس نشان می‌دهد متغیرهای مستقل از قدرت تبیین قابل قبول برخوردار بوده و قادر است به خوبی میزان تغییرات و واریانس متغیر وابسته را توضیح دهد. پس برای معناداری کل رگرسیون از آماره F یا سطح معناداری (Sig) استفاده می‌شود. مقدار Sig=0 حاکی از رد فرضیه H_0 در مقابل فرضیه H_1 می‌باشد. بنابراین رگرسیون در سطح $\alpha = 0,05$ معنادار می‌باشد.

و در نهایت آخرین جدول ۵ می‌باشد که مربوط به خروجی رگرسیون چندگانه جدول Coefficients است که مقادیر ضرایب تاثیر رگرسیونی استاندارد شده و استاندارد شده را نشان می‌دهد. تفسیر این ضرایب بر اساس ضریب بتا است و این آماره نشان‌دهنده ضریب رگرسیونی استاندارد شده هر یک از متغیرهای مستقل بر روی متغیر وابسته تحقیق است.

جدول ۵- ضرایب تاثیر رگرسیون

متغیر	استاندارد نشده		استاندارد شده	مقدار عدد معناداری T	سطح معنی‌داری SIG
	Std.Error	B			
مقدار ثابت	۰/۱۳۲	۱/۳۸	Beta	۱۰/۴۶	۰/۰۰۰
اشکال هندسی	۰/۰۳۶	۰/۶۱۰	۰/۷۳	۱۶/۸۱	۰/۰۰۰

نتایج جدول ۵ نشان می‌دهد مقدار بتای عدد ثابت مدل برابر با $1/38$ ، و ضرایب متغیر مستقل اشکال هندسی بر معماری معاصر برابر با $0/72$ است. همچنین با توجه به جدول (۴-۱۳) مقدار آماره t برای متغیر مستقل بزرگتر از مقدار استاندارد ($1/96$) است، و این مقادیر با توجه به ($sig=0.000$) در سطح اطمینان ۹۵ درصد معنی‌دار می‌باشد، لذا می‌توان گفت اشکال هندسی بر معماری معاصر تاثیر مثبتی دارد. فرضیه دیگری که در این تحقیق مطرح شده است بود که نقوش گیاهی، اسلیمی و ختایی بر معماری معاصر تاثیر دارند در همین راستا فرضیه زیر مطرح است. نقوش گیاهی، اسلیمی و ختایی بر معماری معاصر تاثیر ندارند. نقوش گیاهی، اسلیمی و ختایی بر معماری معاصر تاثیر دارند.

$$\begin{cases} H_0: 000 \\ 01: \neq 0 \end{cases}$$

اولین خروجی رگرسیون چندگانه به صورت جدول ۶ است که خلاصه از مدل را نشان می‌دهد.

جدول ۶- خلاصه مدل رگرسیون

مدل	ضریب همبستگی	مجذور ضریب همبستگی	ضریب تعیین تعدیل شده	آماره دوربین واتسون
۱	۰/۶۴	۰/۴۱	۰/۴۱	۱/۸۸

طبق جدول ۶ ضریب همبستگی بین متغیر مستقل و وابسته برابر با $0/64$ است و میزان ضریب تعیین یا R^2 برابر با $0/41$ است که از قدرت توضیح خوب برخوردار است این مقدار نشان می‌دهد که $0/41$ درصد تغییرات متغیر وابسته به مستقل مربوط می‌شود ولی از آنجا که این مقدار درجه آزادی را در نظر نمی‌گیرد، لذا از ضریب تعیین تعدیل شده برای این منظور استفاده می‌شود که آن هم در این مدل برابر با $0/41$ است. این نشان می‌دهد که $0/41$ درصد معماری معاصر را عوامل نقوش گیاهی، اسلیمی و ختایی پیش‌بینی می‌کند. از طرفی برای بررسی همبستگی بین پس‌ماندها از آماره دوربین واتسون استفاده شده است. مقدار عدد دوربین واتسون برابر با $1/88$ است و عددی بین $1/5$ و $2/5$ می‌باشد بنابراین همبستگی بین خطاها در این مدل وجود ندارد پس با توجه به شاخص‌های گفته شده مدل برازش مناسبی از تاثیر نقوش گیاهی، اسلیمی و ختایی بر معماری معاصر دارد. خروجی بعدی جدول نتایج آنووا است، که آزمون F را نشان می‌دهد. و معنی‌دار بودن این آماره نشان از خوب بودن مدل رگرسیونی است.

جدول ۷- نتایج آزمون آنووا

مدل	مجموعه مربعات	درجه آزادی	میانگین مربعات	آماره F	سطح معنی‌داری
رگرسیون	۲۲/۱۶	۱	۲۲/۱۷	۱۷۲/۸۳	۰/۰۰۰
پسماندها	۳۱/۵۵	۲۴۶	۰/۱۲۸		
کل	۵۳/۷۲	۲۴۷			

بر اساس نتایج جدول ۷ مقدار به دست آمده آماره F که در سطح خطای کوچک‌تر از $0/05$ معنادار است پس نشان می‌دهد متغیر مستقل از قدرت تبیین قابل قبول برخوردار بوده و قادر است به خوبی میزان تغییرات و واریانس متغیر وابسته را توضیح دهد پس برای معناداری کل رگرسیون از آماره F یا سطح معناداری (Sig) استفاده می‌شود. مقدار $Sig=0$ حاکی از رد فرضیه H_0 در مقابل فرضیه H_1 می‌باشد. بنابراین رگرسیون در سطح $\alpha = 0/05$ معنادار می‌باشد. جدول ۸ مقادیر ضرایب تاثیر رگرسیونی استاندارد نشده و استاندارد شده را نشان می‌دهد.

جدول ۸- ضرایب تاثیر رگرسیون

متغیر	استاندارد نشده		استاندارد شده	
	B	Std.Error	Beta	مقدار عدد معناداری T
مقدار ثابت	۱/۸۰	۰/۱۳۷		۱۳/۱۷
نقوش گیاهی، اسلیمی و ختایی	۰/۴۹۷	۰/۰۳۸	۰/۶۴	۱۳/۱۴

مقدار بتای عدد ثابت مدل برابر با $1/80$ و ضرایب متغیر مستقل نقوش گیاهی، اسلیمی و ختایی بر معماری معاصر برابر با $10/64$ است. مقدار آماره t برای متغیر مستقل بزرگتر از مقدار استاندارد ($0.1/96$) است، و این مقادیر با توجه به ($\text{sig}=0.000$) در سطح اطمینان ۹۵ درصد معنی دار می باشد، لذا می توان گفت نقوش گیاهی، اسلیمی و ختایی بر معماری معاصر تاثیر مثبتی دارد. فرضیه دیگری که در این تحقیق مطرح شده است بود که ارکان چهارگانه و گیاهان بر معماری معاصر تاثیر دارند در همین راستا فرضیه زیر مطرح است: ارکان چهارگانه و گیاهان بر معماری معاصر تاثیر ندارند. ارکان چهارگانه و گیاهان بر معماری معاصر تاثیر دارند.

$$\begin{cases} H_0: 000 \\ 01: \neq 0 \end{cases}$$

اولین خروجی رگرسیون خلاصه از مدل را نشان می دهد.

جدول ۹- خلاصه مدل رگرسیون

مدل	ضریب همبستگی	مجذور ضریب همبستگی	ضریب تعیین تعدیل شده	آماره دوربین واتسون
1	۰/۷۸	۰/۶۱	۰/۶۰	۱/۷۱

طبق جدول ۹، ضریب همبستگی بین متغیرهای مستقل و وابسته برابر با $0/78$ است و میزان ضریب تعیین یا R^2 برابر با $0/61$ است که از قدرت توضیح خیلی خوب برخوردار است. این مقدار نشان می دهد که $0/61$ درصد تغییرات متغیر وابسته به مستقل مربوط می شود ولی از آنجا که این مقدار درجه آزادی را در نظر نمی گیرد، لذا از ضریب تعیین تعدیل شده برای این منظور استفاده می شود که آن هم در این مدل برابر با $0/60$ است این نشان می دهد که $0/60$ درصد معماری معاصر را عوامل ارکان چهارگانه و گیاهان پیش بینی می کند. از طرفی برای بررسی همبستگی بین پس ماندها از آماره دوربین واتسون استفاده شده است. مقدار عدد دوربین واتسون برابر با $1/71$ است و عددی بین $1/5$ و $2/5$ می باشد بنابراین همبستگی بین خطاها در این مدل وجود ندارد پس با توجه به شاخص های گفته شده مدل برازش مناسبی از تاثیر ارکان چهارگانه و گیاهان بر معماری معاصر دارد. خروجی بعدی جدول نتایج آنووا است، که آزمون F را نشان می دهد. و معنی دار بودن این آماره نشان از خوب بودن مدل رگرسیونی است.

جدول ۱۰- نتایج آزمون آنووا

مدل	مجموعه مربعات	درجه آزادی	میانگین مربعات	آماره F	سطح معنی داری
رگرسیون	۳۲/۸۱	۲	۱۶/۴۰	۱۹۲/۲۵۱	۰/۰۰۰
پسماندها	۲۰/۹۰	۲۵۴	۰/۰۸۵		
کل	۵۳/۷۲	۲۴۷			

بر اساس نتایج جدول ۱۰ مقدار به دست آمده، آماره F که در سطح خطای کوچکتر از $0/05$ معنادار است. پس نشان می دهد متغیرهای مستقل از قدرت تبیین قابل قبول برخوردار بوده و قادر است به خوبی میزان تغییرات و واریانس متغیر وابسته را توضیح دهد پس برای معناداری کل رگرسیون از آماره F یا سطح معناداری (Sig) استفاده می شود. مقدار $\text{Sig}=0$ حاکی از رد فرضیه H_0 در مقابل فرضیه H_1 می باشد. بنابراین رگرسیون در سطح $\alpha = 0,05$ معنادار می باشد. جدول ۱۱ مقادیر ضرایب تاثیر رگرسیونی استاندارد نشده و استاندارد شده را نشان می دهد.

جدول ۱۱- ضرایب تاثیر رگرسیون

متغیر	استاندارد نشده		استاندارد شده	مقدار عدد معناداری T	سطح معنی داری SIG
	B	Std.Error			
مقدار ثابت	۰/۸۲۷	۰/۱۴۲		۵/۸۱	۰/۰۰۰
ارکان چهارگانه	۰/۲۶۳	۰/۰۵۴	۰/۲۸	۴/۹۰	۰/۰۰۰
گیاهان	۰/۵۱۸	۰/۰۵۳	۰/۵۶	۹/۸۰	۰/۰۰۰

مقدار بتای عدد ثابت مدل برابر با $0/82$ و ضرایب متغیرهای مستقل ارکان چهارگانه و گیاهان بر معماری معاصر به ترتیب برابر با $0/26$ و $0/52$ است. مقدار آماره t برای متغیرهای مستقل بزرگتر از مقدار استاندارد ($0/96$) است، و این مقادیر با توجه به ($\text{sig}=0.000$) در سطح اطمینان ۹۵ درصد معنی‌دار می‌باشد، لذا می‌توان گفت ارکان چهارگانه و گیاهان بر معماری معاصر تاثیر مثبتی دارد.

نتیجه‌گیری

تحقیق حاضر نشان می‌دهد که نمادها بر معماری معاصر تاثیر دارند؛ هنر معماری از گذشته‌های دور نشان‌دهنده قدرت دولت‌هاست. معماری ایران در سیر تحول خود از تجربیات گذشته بهره برده و در عین حال ویژگی‌های خاص خود را داشته است. بنابراین جدای از فرهنگ اسلامی که زمینه‌های مشترک بین ایران و سایر ملل اسلامی را ایجاد می‌کند، باید توجه داشت که معماری ایرانی به تاریخ معماری پیش از اسلام ایران نیز بشناسد. در طول تاریخ اسلام، هر حکومتی که به وجود می‌آمد، تلاش می‌کرد تا بناهای مختلف، به‌ویژه مسجد و مساجد کردنستان را مهم‌ترین برنامه خود بسازد. امروزه آثار باشکوه مساجد در دوران اسلامی به ما بینش بیشتری نسبت به معماری این دوران می‌دهد (اکبری، ۲۰۱۱). این به دلیل کارکرد رفتار ادراکی و معرفتی انسانی است چرا که تمایز بین موجودات دیگر و دلیل جایگاه والای اندیشه و تفکر در مورد زندگی انسان است. برای بیان مفاهیم و نمادها در معماری، طراحی باید نیازهای ادراکی را برآورده کند. این هدف ممکن است با فرآیند معنایی تا حدودی امکان‌پذیر باشد. در واقع معناشناسی فرآیند تغییر از طراحی صرفاً کاربردی به طراحی ادراکی است. در فرآیند طراحی، معمار همیشه با چالش تبدیل یک مفهوم به یک مجموعه معماری مواجه است. در واقع تاثیر معماری همیشه بر یک مفهوم دلالت دارد. بنابراین، برای درک معنای ساختار معماری برای تجلی آن، باید با درک اولیه از ایجاد آن با درک رابطه ضمنی مفهوم به عنوان نشانه و معماری به عنوان یک دال از طریق دانش نشانه‌شناختی آن را درک کرد. نشانه‌های و نمادها در اشکال هندسی، رنگ‌ها، نقوش گیاهی، اسلیمی و ختایی، نقوش حیوانی، ارکان آتش، باد، آب و خاک نماد ارکان چهار وضعیت بنیادی ماده و ... متجلی می‌شوند. بنابراین، درک تمایز بین انواع مختلف نشانه‌ها و نمادها در معماری به ما کمک می‌کند تا بر اساس این نمونه‌های معماری، نحوه استفاده از نشانه‌شناسی و نماد را برای بخش معماری مفهوم مشخص کنیم. معماری ایرانی در دوره اسلامی به تدریج نمادگرایی اوایل قرن را به تزئینات فراوان تبدیل کرد و از هرگونه واقع‌گرایی در نقوش اجتناب کرده است. با بررسی اصالت معماری و شهری در کشور، مشخص می‌شود که از طریق به‌روزرسانی و یکپارچه‌سازی واژگان رفتارهای سنتی محیطی، بین معماری سنتی و معاصر پیوند وجود دارد. برخی از طراحان به استفاده از واژگان سنتی در ساختمان‌های خود با تغییرات جزئی متوسل می‌شوند، برخی دیگر با تغییر در نسبت‌ها، شکل یا مصالح ساختمانی از واژگان سنتی استفاده می‌کنند، در حالی که برخی به درک الزامات محیطی و تبدیل آن‌ها به طرح‌های نوآورانه مدرن متوسل می‌شوند. این مطالعه با هدف بازشناسی مانایی مفاهیم نماد، در شکل‌گیری ماهیت کالبد معماری اصیل سنتی ایران و تأثیرات آن بر معماری معاصر انجام شد. مروری بر ادبیات روندهای اخیر در مطالعات معماری معاصر بر اساس راهبردهای معماری سنتی است و نتایج این محور نشان می‌دهد که مطالعات به چند بخش تقسیم می‌شوند: (۱) مطالعات فلسفی که سعی در تجزیه و تحلیل معماری بومی یا سنتی برای رسیدن به معیارهای موفقیت در معماری سنتی دارند. (۲) استراتژی‌های نوآورانه که با پیشنهادات مدرن برای دستیابی به آسایش محیطی بر اساس اصول معماری سنتی پایدار سروکار دارند. (۳) مطالعاتی که بر یک عنصر از عناصر متمایز معماری سنتی تمرکز کرده و سعی در تحلیل این عنصر و ارائه پیشنهاد برای به‌کارگیری و توسعه آن دارد. (۴) مطالعاتی که به بررسی نقش نمادها در معماری معاصر پرداخته‌اند. علیرغم تلاش‌های فراوانی که در دهه‌های اخیر برای ایده‌پردازی در حوزه بازشناسی مانایی مفاهیم نماد، در شکل‌گیری ماهیت کالبد معماری انجام شده است، تأثیرات بسیاری از این نمادها از جمله؛ رنگ‌ها، گل‌ها، حیوانات و ... بر معماری معاصر با سبک‌ها و شیوه‌های معاصر گره خورده است که نه تنها از بهره‌گیری صحیح از این علم، بلکه حتی از برخوردهای سطحی نیز محروم بوده و مخاطب نیز از تشخیص و تصحیح نمادها و نشانه‌های به‌کاررفته در آثار نیاکان گذشته نیز ناتوان هستند. پس از مطالعه نماد و نقش آن در طراحی و معماری، می‌توان گفت که نظرات مختلفی در این باره وجود دارد، اما آنچه در مورد نماد مهم است، نوع نگاه و برخورد مردم با موضوع نمادگرایی است. نماد پیچیده‌تر و نگرش معنایی به معماری

می شود که گاه سبک عرفانی، گاه روشنگری، گاه مدرن و گاه تاریخی به خود می گیرد. در دنیایی که همه پدیده های آن نمادین است، نقش تفسیر متجلی می شود، یعنی نماد به دلیل بعد معنایی که به آن تعلق دارد، نقش مفسر است.

یکی از نمادهای که در این تحقیق بر روی معماری معاصر تاثیر داشت اشکال هندسی بود. اشکال هندسی یکی از بنیان های هنر و معماری سنتی ایران است که در تمامی آثار مهم و فاخر علمی و هنری از گذشته بر جا مانده است. اشکال هندسی بیشتر در معماری سنتی و معاصر ایران نمود پیدا کرده است چرا که مبانی کار معماری ساختن است و برای ساخت و ساز لازم است از هندسه و نظم و هارمونی دقیق بهره گیری کرد در خصوص تاثیر اشکال هندسه بر معماری نتایج تحقیق سیلواپه و همکاران (۱۳۹۲) نشان می دهد که استفاده از نظم و هندسی در پلان همراه با بهره گیری از هندسه پنهان و ایجاد درک هندسی با استفاده از احساس ایستایی، پیش از سایر مفاهیم هندسی معماری سنتی، در معماری معاصر مورد توجه بوده است. همچنین بهره گیری از کهن الگوها و نقش مایه های معماری سنتی همواره مورد توجه معماران معاصر بوده است.

یکی دیگر از نمادها که در معماری معاصر اثر دارد و در این تحقیق نیز این اثر به اثبات رسید رنگ ها هستند. مطالعه هنری رنگ از اهمیت بسزایی برخوردار است در این میان رویکرد روانشناسی رنگ به ویژه در معماری ساختمان ها دارای اهمیت بسیار است. چرا که رنگ ها با تاثیر بر روح و روان آدمی موجب تغییر رفتار وی می شوند و این تغییر نه تنها به تحول در خصوصیات و شخصیت افراد منجر می گردد بلکه فعالیت و عملکرد فرد را نیز در محیطی خاص متاثر می سازد فرهنگ و ادب دوره اسلامی ایران نیز در بردارنده مباحث گوناگونی پیرامون رنگ ها است که خود تاثیر زیادی در هنر اسلامی داشته است. اثرات رنگ، نه تنها از لحاظ بصری بلکه از جنبه های روانی و معنوی نیز در معماری اسلامی مورد بررسی قرار گرفته است. در همین راستا، ذوالفقارزاده و مقیمی (۱۳۹۳)، در تحقیقی به رنگ و حیطه روانشناسی آن در سه منظر دینی، فلسفی و علمی پرداختند. یافته های این مطالعه نشان می دهد رنگ تاثیر مثبتی بر کاربران در تزئینات درونی معماری به ویژه معماری ایرانی- اسلامی و همچنین شناخت و کاربرد صحیح آن ها در فضای داخلی ساختمان ها به منظور ایجاد محیطی مناسب دارد. نور و رنگ عناصری هستند که از دیرباز نقش مهمی در معماری ایران ایفا کرده اند. برخی رنگ را خاصیت بصری فرم دانسته اند. در حقیقت، عنصر فرم از طریق رنگ معنا می یابد، احساس آدمی را تحت تاثیر قرار می دهد و روی فرم تاکید می کند؛ ضمن آنکه باعث حس مقیاس هم می شود. کاربرد رنگ از یک فضای داخلی به فضای دیگر فرق می کند. در کاربرد رنگ، توجه به ویژگی های روانی افراد ضرورت دارد. تحقیق دیگری که توسط حیدری و همکاران (۱۳۹۷) با هدف روانشناختی رنگ در معماری و شهرسازی معاصر ایران انجام شد، نتایج نشان داد به ترتیب از رنگ های خاکستری، گرم، آبی، آجری، فیروزه ای، سفید، مشکی، قرمز و زرد از دهه نهم ۱۲۰۰ (ه.ش) تا دهه نهم ۱۳۰۰ (ه.ش)، بیشترین میزان استفاده را داشته است و این رنگ ها تاثیرات روان شناختی مختلفی در معماری و شهرسازی ایران بر روی افراد دارند.

از دیگر روابط مورد بررسی در این تحقیق، بر سی رابطه نقوش گیاهی، اسلیمی و ختایی با معماری معاصر بود. خطوط ممتد و ساده که به صورت گردش های مارپیچ و حلزونی بر روی سطوح نقش می بندند، به یقین در گروه اولین آرایه ها و اشکال دلنشین و هنرمندانه ای بودند که بشر به جهت ملاحظت بخشیدن به سطوح مختلف از آن بهره جست. این خطوط توانایی این را داشتند که با گسترده شدن در هر سطح، جلوه های زیبا شناسانه ای نقش و نگار را به وجود آورند. نقوش اسلیمی که ریشه در فرهنگ و هنر ایران دارد نمونه بارز این اشکال انتزاعی هستند. نقش مایه های اسلیمی به عنوان یکی از نقوش اصلی و پرمایه در انواع آثار هنری همچون معماری، کتاب آرای و هنرهای صناعی به کار گرفته می شود. در همین راستا، نتایج یافته های تحقیقات ساکی زاده و جعفری دهکردی (۱۳۹۶) نشان داد که طراحان گرافیک معاصر ایران از نقوش اسلیمی در طراحی نشانه با موضوعات فرهنگی، تجاری، سیاسی و اجتماعی بهره گرفته اند. شایان ذکر است بیشترین کاربرد آن در طراحی نشانه های فرهنگی و غالباً در ترکیب با نوشته یا تصویر همراه می باشد. نتایج تحقیقات موسوی لری و بخارایی (۱۳۸۸) نشان می دهد که نمادهای گیاهی در بین نشانه های مورد بررسی، بیشتر به سبک طراحی تجریدی گرایش یافته اند. علاوه بر نقش گل ها، طراحان، در استفاده از نقش اسلیمی، توان بالقوه آن را در انواع کاربردهای فرهنگی، اجتماعی، تولیدی، سیاسی، تجاری، به صورت حداکثر و بالفعل ارائه کرده اند. همچنین بیشترین کاربرد این نمادها در زمینه های فرهنگی بوده و اکثراً به صورت تلفیقی با تصاویر یا نوشتار همراه شده اند.

منابع

۱. اکبری، فاطمه؛ پورنامداریان، تقی. (۱۳۹۰). رمز و تفاوت آن با نماد و نشانه. نشریه‌ی آموزش زبان و ادب فارسی، (۳).
۲. باقری، سحر؛ عینی فر، علیرضا. (۱۳۹۵). تدقیق و تحدید حوزه شمول و نمود نشانه‌ها در معماری. معماری و شهرسازی آرمان شهر، - (۱۷)، ۱-۱۰.
۳. بمانیان، محمدرضا؛ درازگیسو، سیدعلی؛ سالم، پایا. (۱۳۹۲). بررسی تطبیقی کاربرد نماد و نشانه در آثار معماری دوره‌های صفوی و معاصر ایران. نقش جهان، ۳(۲)، ۱۳-۲۱.
۴. بهارلو، پریسا؛ ستوده، شیرین؛ پورزرگر، محمدرضا. (۱۳۹۸). نقش نماد و نشانه به عنوان عامل پس‌زمینه‌ی تحولات معماری معاصر. ششمین کنگره ملی عمران، معماری و توسعه شهری.
۵. بهبهانی اسلامی، مائده؛ جلیلی، تورج؛ کابلی، احمدرضا. (۱۳۹۵). بررسی نمادگرایی در معماری ایرانی - اسلامی. اولین کنفرانس سالانه علمی-تخصصی مهندسی عمران، معماری، شهرسازی و علوم جغرافیا در ایران باستان و معاصر.
۶. ترابی، زهره؛ اسدی، شهام. (۱۳۹۵). بازشناسی و تبیین مفهوم «نماد» در معماری با توجه به آراء و نظرهای اندیشمندان. فصلنامه نقد کتاب، ۳(۹-۱۰).
۷. تقوایی، علی‌اکبر؛ فتوحی، غزاله؛ رستمی، محسن. (۱۳۹۸). نقش نشانه‌های شهری و نمادها در تقویت هویت ایرانی - اسلامی در شهرسازی معاصر. پنجمین کنگره بین‌المللی علوم انسانی اسلامی.
۸. حیدری، محمد؛ هاشم زهی، سمانه؛ یوسفی، هادی. (۱۳۹۷). روانشناختی رنگ در معماری و شهرسازی معاصر ایران. سومین کنفرانس بین‌المللی یافته‌های نوین عمران معماری و صنعت ساختمان ایران، تهران.
۹. خورسندی کوهانستانی، احسان‌اله؛ قاراخانی، علیرضا. (۱۳۹۶). مفهوم‌شناسی تزئینات، مصالح، نمادها و سمبل‌ها مورد استفاده در معماری ایرانی-اسلامی. کنفرانس پژوهش‌های معماری و شهرسازی اسلامی و تاریخی ایران.
۱۰. ذوالفقارزاده، حسن؛ مقیمی، فرزانه. (۱۳۹۳). تأثیر رنگ در معماری. اولین کنفرانس سراسری توسعه‌محوری مهندسی عمران، معماری، برق و مکانیک ایران، گرگان.
۱۱. رضازاده اوصالو، اسما؛ طوفان، سحر. (۱۳۹۷). بررسی نمادها و موتیف‌های معماری سنتی ایرانی. کنفرانس عمران، معماری و شهرسازی کشورهای جهان اسلام، ایران - تبریز.
۱۲. ساکی‌زاده، مریم؛ جعفری دهکردی، ناهید. (۱۳۹۶). کاربرد نقوش اسلیمی در نشانه‌های معاصر ایران. اولین سمپوزیوم ملی روز جهانی گرافیک، تهران.
۱۳. سلیمانی صدر، ملیحه؛ رستمی نوری، عاطفه. (۱۳۹۶). بازشناسی معنایی هندسه و نماد در معماری ایرانی. چهارمین کنفرانس بین‌المللی معماری و شهرسازی پایدار.
۱۴. سیلوا، سونیا؛ دانشجو، خسرو؛ فرمهین فراهانی، سعید. (۱۳۹۲). هندسه در معماری ایرانی پیش از اسلام و تجلی آن در معماری معاصر ایران. فصلنامه نقش جهان، ۳(۱)، ۵۵-۶۶.
۱۵. طباطبایی، سیده زینب؛ همتی، محمدمهدی. (۱۳۹۲). مفهوم مبانی نماد و نشانه‌های زیباشناسی در معماری ایرانی - اسلامی (خانه‌های دزفول). اولین همایش‌های جغرافیا، شهرسازی و توسعه‌ی پایدار، تهران.
۱۶. قوچانی، محیا. (۱۳۹۶). بررسی نقش نمادها در معناآفرینی کالبد معماری ایرانی اسلامی. اولین کنفرانس ملی نمادشناسی در هنر ایران با محوریت هنرهای بومی، بجنورد.
۱۷. معروفی، آسو. (۱۳۹۵). نمادگرایی و تأثیر آن بر معماری معاصر ایران. کنگره‌ی بین‌المللی تحولات نوین پایداری در معماری، شهرسازی، عمران و مهندسی ساختمان، استانبول.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی